

SOCIJALNA VAŽNOST PRIRODE U URBANOM KONTEKSTU

Ognjen ČALDAROVIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

Jana ŠARINIĆ
Gornjogradska gimnazija, Zagreb

UDK: 316.334.5
Pregledni rad

Primljeno: 19. 11. 2008.

Ključni element za našu raspravu jest pokušaj utvrđivanja vrijednosti prirode "kao takve" u urbanom kontekstu. Kakva se vrijednost može "pridodati" prirodi kao javnom dobru u urbanom kontekstu u smislu ugrožavanja njezine "vrijednosti"? U kalkulacijama se obično uzimaju izgrađeni, a dijelom i neki potencijalni, elementi koji bi izgradnjom nekog elementa urbane infrastrukture u nekoj "prirodi" bili umanjeni ili možda čak izgubljeni. Nemjerljivu vrijednost prirode "kao takve" i njezinih dijelova, kao javnoga dobra u urbanom kontekstu, moguće je konceptualizirati kao sumu upotrebničkih vrijednosti (*use-value*) te kao sumu neupotrebničkih (neupotrebljivih) vrijednosti (*non-use value*). Također, i kao sumu direktnih (vidljivih, izravnih) vrijednosti, koje, bez obzira na to jesu li već bile "eksploatirane" ili ne, predstavljaju potencijal za izravno iskorištavanje ali i kao sumu neizravnih (nevidljivih, indirektnih) vrijednosti. Zanimljiv aspekt za našu raspravu upravo je ideja "iskoristivosti" upotrebničkog elementa prirode kao javnoga dobra u urbanom kontekstu. Taj je kontekst obilježen procesima privatizacije, ograđivanja, pretjeranog uređivanja i organiziranja, a napose pretjerane izgradnje, čime se gubi osnovni element prirodnoga u gradu, a to je upravo njegova prirodna prezentnost koja ima važnu estetsku, perceptivnu i upotrebnu dimenziju za stanovnike urbanih sredina. U ovom će se radu predstaviti najvažniji elementi valorizacije tako zamišljenih elemenata prirodnoga u urbanom kontekstu, posebno s obzirom na aspekt javnosti, javnih prostora i grada kao društvenoga prostora.

Ključne riječi: urbano društvo, priroda, gradsko zelenilo

✉ Ognjen Čaldarović, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju,
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: ognjen.caldarovic@ffzg.hr

UVOD

U novijim analizama studija utjecaja na okoliš (SUO) "socijalna procjena" (*social assessment*) uzima se također u obzir. "Socijalna procjena" (vidi detaljnije u Čaldarović, 2005.) primijenjena je u nekoliko studija procjene utjecaja na okoliš (vidi npr. Čaldarović, 1997.a, 1997.b, 1998.a, 1998.b, 2001.a, 2001.b, 2004.a, 2004.b), pri čemu su provedene složene sociološke analize uz pomoć kojih je utvrđen najširi društveni utjecaj, ali i precizniji uvidi u sociološke i ekonomske dimenzije predložene inicijative, objekata ili projekata. Takve su analize pokušale odgovoriti na pitanje o ukupnoj procjeni tipova učinka, kakva je (ukupna) "socijalna šteta", pa i "socijalna cijena", neke novonastale situacije te koliko se dugoročno mogu očekivati promjene situacije (Čaldarović, 2004.a, 2004.b). No jedan od osnovnih problema s kojim se suočavamo u pokušaju izračunavanja uloženi sredstava, potencijalnih šteta i potencijalnih koristi jest osnovica ili cjelina polazišta koje rabimo za kalkulacije te načini na koje vrednujemo dosadašnje vrijednosti.

U prvom redu valja precizno odrediti o kojim je vrijednostima riječ, kakve su one u "sadašnjem stanju" te do kakvih će promjena unosom nečega novoga najvjerojatnije doći.¹ Možda je upravo pokušaj računanja vrijednosti prirode "kao takve" onaj problem koji je najpogodniji za društvenu procjenu (*social assessment*). Naime, kakva se vrijednost može "pridodati" prirodi kao javnom dobru u smislu ugrožavanja njezine "vrijednosti"? Je li priroda "kao takva" vrijedna sama za sebe, posebno u urbanom kontekstu, pa i koliko? U kalkulacijama se obično uzimaju izgrađeni, a dijelom i neki potencijalni, elementi koji bi realizacijom neke urbane konstrukcije u nekoj "prirodi" bili umanjeni ili možda čak izgubljeni. No što je s "običnom prirodom", divljom, uobičajenom prirodom (pa i u gradu!) – kako izračunati njezinu vrijednost? Jesu li sve vrijednosti o kojima govorimo mjerljive ili nemjerljive, direktno uočljive ili neuočljive? Kako se "pridodavanjem" elemenata prirode gradska sredina može učiniti ljepšom, životnijom, ugodnijom (Čaldarović, 2006.)?

U ovom ćemo prilogu obratiti pažnju na problematiziranje ideje o "prirodi kao javnom dobru" koja ima svoju vrijednost bez obzira na to je li zaštićena ili ne ili je na njoj nešto izgrađeno, pa se onda potencijalna šteta može izračunati kao uništavanje ili oštećivanje upravo toga izgrađenoga, a ne osnove – prirode – u kojoj je što izgrađeno. Posebnu ćemo pažnju posvetiti problematiziranju položaja prirode – prirodnog u urbanom kontekstu. Poznato je, naime, da je u mnogim situacijama "priroda" u gradu uglavnom "ukras", a ne prirodan, samoodržavajući element na kojem počiva cijela civilizacija, pa i ona hiperurbanizirana. "Ukrasno zelenilo", "parki-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

rano zelenilo",² umjetno zelenilo, prigodno zelenilo i sl. najčešći su primjeri i elementi postojanja prirodnoga u urbanom kontekstu.³ Nasuprot urbanom, uređenom i "organiziranom" zelenilu, a u širem smislu i prirodnog elementa u gradu, rijetko se može naći element "divljeg", neobuzdanog i neuređenog.⁴ Gradska sredina je fragmentirana, "uređena" i strogo podijeljena na zone jedne ili druge namjene, pa je jedna od takvih zona i zona zelenila, rasparcelirana, podijeljena, koncentrirana ili disperzirana, veća ili manja, uređenija ili zapuštenija, jedne ili druge primarne namjene. Osnovna pitanja koja se u navedenom smislu postavljaju jesu: kako očuvati postojeće urbano zelenilo, kako ga unaprijediti, kako povećati sve manje površine zelenoga i prirodnoga u urbanom kontekstu te kako povećati unos prirodnoga, a ne umjetnoga i pretjerano uređenoga zelenila.⁵

VRSTE VRIJEDNOSTI PRIRODE KAO JAVNOGA DOBRA

Na prvom mjestu valja istaknuti da je nemjerljivu vrijednost prirode "kao takve" i kao javnoga dobra moguće konceptualizirati u nekoliko osnovnih aspekata (vidi šire u Barbier i sur., 1997.; Čaldarović, 2006.):

- kao sumu upotrebnih vrijednosti (*use-value*), odnosno kao sumu onih vrijednosti koje se "dadu iskoristiti", odnosno onih vrijednosti za koje se može utvrditi da se dadu iskoristiti, da imaju korisnu vrijednost, ma kakva ona bila
- kao sumu neupotrebnih (neupotrebljivih) vrijednosti (*non-use value*), odnosno onih vrijednosti koje se (još) ne daju iskoristiti, odnosno za koje nisu izrađene analize koje navedene vrijednosti prezentiraju kao "iskoristive"
- kao sumu direktnih (vidljivih, izravnih, nesumnjivih) vrijednosti, koje, bez obzira na to jesu li već bile "eksploatirane" ili ne, predstavljaju potencijal za direktno iskorištavanje i stjecanje vrijednosti (dobiti)
- kao sumu neizravnih (nevidljivih, indirektnih, neočiglednih) vrijednosti, koje, s obzirom na kontekstualne ideje o tome što se može, a što ne, što bi vrijedilo, a što ne bi vrijedilo iskoristiti, predstavljaju ipak stanovite vrijednosti
- kao sumu već postojećih vrijednosti, koje su – dijelom ili potpuno – već iskorištene i manifestirane (npr. atraktivna obala, krajolik s izgrađenim smještajnim kapacitetima ili bez njih ...)
- kao sumu potencijalnih vrijednosti, koje s obzirom na kontekst nisu još prepoznate kao iskoristive što ne isključuje potencijalnu mogućnost njihova iskorištenja u budućnosti ili uz veća ili manja ulaganja, odnosno, uz promjenu kuta gledanja na to što predstavlja vrijednost javnoga dobra koja bi bila podobna za iskorištavanje (primjerice, lijep krajobraz koji kao takav ima velik potencijal iskorištavanja)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

- kao sumu već danih, "takvih" vrijednosti, koje, neovisno o tome jesu li ocijenjene kao podobne ili nepodobne za iskorištavanje, postoje (primjerice, krajobraz koji je vrednovan kao povoljan, ali još nije "iskorišten"...))
- kao sumu transformiranih vrijednosti prirode kao javnoga dobra te uz veći ili manji stupanj njihove transformacije kao pretpostavke iskorištavanja tako stvorene vrijednosti (primjerice, transformiran pogodan i ugodan krajobraz koji je pretvoren u hotelski kompleks, ali su se – barem djelomično – osnovne vrijednosti prirodnoga "kao takvog", uspjele održati ...)
- kao sumu vidljivih vrijednosti (očigledna vrijednost – krajolik, pejzaž, planina, more) koje postoje neovisno o čovjekovoj intervenciji u transformaciju te "vidljivosti" (očiglednosti) – nesumnjivo vrijedan krajolik
- kao sumu (trenutačno) nevidljivih vrijednosti (neočigledna vrijednost s obzirom na kut gledanja, kontekst, situaciju – pustinja, močvara, nedostupni sadržaji)
- kao sumu mjerljivih elemenata podložnih vrednovanju i kvantifikaciji
- kao sumu nemjerljivih elemenata koji nisu izravno podložni kvantifikaciji.

Iz navedene sistematizacije vidi se da "priroda kao takva", kao javno dobro, nije uvijek izravno podobna za vrednovanje, "mjerenje" i utvrđivanje ukupne vrijednosti, odnosno da je valoriziranju i rangiranju vrijednosti potrebno pristupiti s krajnjim oprezom, uz poštivanje niza kriterija, pravila i metodskih postupaka (vidi detaljnije u .... *Krajolik ... 1999.*). Naime, tek nakon utvrđivanja ukupne vrijednosti nekog ambijenta može se preciznije ustvrditi što bi s tim ambijentom bilo najbolje učiniti, odnosno kako ljudskim akcijama ambijent unaprijediti, uz minimalne ili nikakve štete.

OSNOVNI ASPEKTI UPOTREBNIH I NEUPOTREBNIH VRIJEDNOSTI PRIRODE "KAO TAKVE" U URBANOM KONTEKSTU

U osnovnoj literaturi o navedenim aspektima⁶ susrećemo po-
djelu na nekoliko najvažnijih elemenata:

1. *Direktna* upotrebna vrijednost prirode (područja, predjela), koja se može iskazivati kao podobnost za turizam ili neke druge djelatnosti, kao vrijednost ljepote krajolika, pejzaža, predjela podobnog za šetnje, za planinarenje ...

2. *Indirektna* upotrebna vrijednost prirodnoga javnoga dobra zbog održavanja postojećih ekosistema, mikroklimatske stabilizacije, biodiverziteta i sl. Mogli bismo navedenu indirektnu upotrebnu vrijednost nazvati i "bezinteresnim radom prirode", bez intervencije čovjeka. Koliko god je grad bio tehnificirana sredina te koliko god može biti u cijelosti artificijelan (pitanje je li to uopće potrebno, ali je svakako moguće!), i u njemu mora postojati ovakav "bezinteresni rad prirode".

3. *Opciona* (potencijalno postojeća, no još neodređena, neizabrana, potencijalna) ili *kvaziopciona* vrijednost predstavlja onaj aspekt prirode kao javnoga dobra koji se može "iskoristiti" u budućnosti (primjerice, turizam u nekom prostoru, neka aktivnost koja će se organizirati u prirodnom prostoru), koji će počivati na vrijednosti okoliša kao resursa neovisno o tome koliko će biti u perspektivi "prerađen".

Za razliku od upotrebnih aspekata prirode kao javnoga dobra, valja usmjeriti pažnju i na neupotrebljive (neupotrebne) vrijednosti "kao takve", koje se mogu sastojati od: a. biodiverziteta, b. kulturno-povijesnoga naslijeđa, c. estetske vrijednosti prirode, d. čistoće mora, e. vrijednosti izgrađene i transformirane okolice i f. vrijednosti prirodnoga ali i naslijeđenoga, habitata itd.

U publikaciji *Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (1999.) razrađen je niz korisnih elemenata uz pomoć kojih se može pristupiti valorizaciji dimenzija krajobraza, pa i onih u urbanom kontekstu. Tako se npr. u dijelu navedene publikacije (vidi detaljnije u Koščak, V. i sur., 1999.a, 9-11) navode najvažniji čimbenici krajolika: a. prirodni, b. antropogeni – nastali iskorištavanjem prostora u povijesti i danas (obilježja naseljavanja prostora, osnovna upotreba i prevladavajuća djelatnost u prostoru) te c. čimbenici percepcije (estetski, asocijacije vezane uz stvarne i simboličke događaje, osobe, pripovijetke, mitovi, transcendencija izravno vidljivog, stvaranje mentalnih mapa).

Osim navedenoga, u publikaciji se navode i osnovne napomene o postupku vrednovanja, koji uključuje sljedeće faze: a. identifikaciju krajolika, b. vrednovanje krajolika, c. ocjenu osjetljivosti krajolika te d. preporuke optimalnog oblika upotrebe krajolika. Samo se vrednovanje mora oslanjati na kombinaciju elemenata valorizacije. U drugom segmentu navedene publikacije (vidi u Koščak, V. i sur., 1999.b, 24-34) detaljnije se sistematizira postupak i sadržaj krajobraznoga planiranja u sljedećem smislu: a. određivanje krajobraznih vrijednosti, b. uspoređivanje s planerskim zahvatima, c. određivanje utjecaja koje bi mogli prouzročiti planirani zahvati na konkretni krajobraz, d. izradba planskih direktiva za minimiziranje šteta u krajobrazu te e. procjena ranjivosti prostora – kalkulacija očekivanih negativnih utjecaja.

U urbanom okviru, procjena utjecaja prirode na život stanovnika grada ili oblikovanja krajobraza mora se provoditi uz poštovanje niza elemenata procjenjivanja, kao na primjer (vidi u Koščak, V. i sur., 1999.b, 34-73) – a. vizualni elementi (proporcije, mjerilo, uklopljenost, boja, vizure), b. ostali osjeti (zvukovi, miris, okusi, opip), c. asocijacije (povijesne, posebni događaji, kulturni elementi – poznate osobe, literatura, slikarstvo, glazba), pri čemu posebnu pozornost valja posvetiti u-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

pravo estetskim dimenzijama (*ravnoteža* – harmonično, uravnoteženo, neskladno, kaotično, *mjerilo* – intimno, malo, srednje, veliko, *ograđenost* – zatvoren, ograđen, otvoren, izložen prostor, *tekstura* – glatka, teksturirana, gruba, vrlo gruba, *boja* – monokromna, prigušena, raznobojna, napadna, *raznolikost* – jednolična, jednostavna, promjenjiva, složena, *cjelovitost* – jedinstvena, prekinuta, rascjepkana, kaotična te *oblik* – ravan, uglast, zakrivljen, krivuljkast).

U urbanom kontekstu spektar upotrebljivih i neupotrebljivih vrijednosti prirodnih elemenata ili prirode "kao takve" donekle je suženiji od valorizacije prirode "ukupno". U urbanom ambijentu valja posebno voditi računa u nekoliko osnovnih elemenata:

- ukupna količina prirodnog elementa u konkretnom gradu
- odnos prirodnih i neprirodnih elemenata – prirode i "grada"
- broj parkovnih površina
- količina šuma, livada, ostalih zelenih površina ...
- rasprostranjenost zelenila u gradu – koncentrirana, disperzirana, kombinirana ...
- stupanj uređenosti i održavanja postojećih zelenih – prirodnih površina
- planovi širenja prirodnih elemenata u gradu i njihova dinamika
- sprečavanje procesa "preizgrađivanja" postojećih zelenih površina u gradovima⁷
- organiziranje kombiniranih zelenih površina u gradu
- organiziranje takvih zelenih površina koje će omogućiti raznolike aktivnosti stanovnika grada.

Ukratko, u urbanom kontekstu valjalo bi težiti pridržavanju sljedećih dimenzija vrednovanja krajolika (vidi u Bralić, I., 1999., 104): a. raznolikost – raznovrsnost, b. posebnost – rijetkost – jedinstvenost, c. atraktivnost – slikovitost te d. tipičnost – karakterističnost (za pojedini kraj, ambijent, naselje). Gradska je sredina dinamički opterećujuća, stalno izmjenjiva, izložena mnogim nasrtajima ugrožavanja vlastita habitata, pa je gotovo samorazumljivo izjaviti da "gradskoga zelenila nika da nema previše". Osim količine prirodnoga – zelenoga, valja voditi računa i o njegovoj raznolikosti i pretpostavljenim utjecajima što ih takva priroda može imati na bolji život građana.

KOMPONENTE, FUNKCIJE I ATRIBUTI GRADSKE PRIRODE

Osim vrednovanja upotrebnih i neupotrebnih vrijednosti gradske prirode, važno je uzeti u obzir i komponente, funkcije i atribute prirode kao javnoga resursa. Operacionalizacija navedenih elemenata dovodi nas do preciznijega definiranja sadržaja pojedinih komponenti, funkcija i atributa:

1. *Komponente*: flora različite vrste, ukrasni elementi, u-potrebni elementi, vrste zelenila, oprema zelenih površina, dostupnost, stupanj iskorištenja, varijetet korisnika, regulacija, održavanje i sl.

2. *Funkcije*: uživanje u ugođaju, šetnje, ugodna stvorena percepcijom i kognicijom, druženje, odmor, edukacija, senzacije – slušne i vidne, razni oblici rekreacije, korisne medicinske funkcije – disanje, hodanje, trčanje i sl.

3. *Atributi*: lijepo, ugodno, tradicija, inovacija, kombinacija i multiplicitet elemenata, razina atraktivnosti, opremljenost, osvjetljenost, rekreativni i u-potrebni potencijal, javna dostupnost ili privatni prostor i sl.

Postupak vrednovanja vrijednosti i važnosti gradske prirode svodi se na pokušaj odgovora na sljedeće pitanje: kako utvrditi ukupnu ekonomsku i socijalnu vrijednost nekoga područja kao prirodne vrijednosti javnoga dobra?

U dosadašnjem izlaganju pokušali smo pokazati kako je pokušaj utvrđivanja ukupne vrijednosti prirode sagledane kao limitirani element područja – urbane sredine ili oblasti kompliciran i ne toliko jednostavan kako bi se na prvi pogled mogao učiniti. Takva potencijalna valorizacija i kalkulacija morala bi – u najmanju ruku – uzeti u obzir sljedeće elemente:

1. postojeću vrijednost prirodnih resursa u urbanom kontekstu (tlo, šume, livade, parkovi, rijeke, potoci, jezera, postojeće parkovne i slične površine, atrakcijski postojeći elementi ...)

2. postojeću vrijednost različitih aspekata iskorištavanja postojećih resursa (posjećivanje – aktivna i pasivna upotreba parkovnih, prirodnih elemenata u urbanom kontekstu)

3. postojeću vrijednost potencijalnih prostora koji se da-du iz poluuređenih ili devastiranih preobraziti u u-potrebne urbane vrijednosti prirodnoga (npr. rekultivacijske aktivnosti napuštenih industrijskih pogona ili skladišta)

4. postojeću vrijednost "kombiniranih" – prirodnih i izgrađenih prostora (npr. zelene površine u novim naseljima)

5. postojeću vrijednost estetskih i drugih nemjerljivih ("ne-upotrebljivih") funkcija prirodnoga u gradu

6. vrijednost dijelova urbanoga područja procijenjenog kroz potencijale buduće namjene (ulaganja).

INTERESNE SKUPINE, GRADSKA POLITIKA I SUDBINA PRIRODNOGA U GRADU

Osim navedenih elemenata vrednovanja, koji teže objektivizaciji i racionalizaciji procjenjivanja te utvrđivanja stvarnih vrijednosti prirodnih elemenata u urbanom kontekstu, kao i u svakom vrednovanju pažnju valja obratiti i na diferenciranost interesnih orijentacija mnogih *stakeholdera* (dionika) koji djeluju s pozicija parcijalnih interesa, jer ostvarivanje "njihove

vih" interesa nosi i odgovarajuće ekonomske koristi. U tom smislu mogli bismo razlučiti sljedeće interese i njihove nosioce:

- *Građevinski interesni "lobby"*. On je zainteresiran za smanjenje zelenih površina, odnosno za iskorištavanje gotovo svih preostalih površina u urbanoj sredini za stambenu i/ili poslovnu gradnju. U zadnjih nekoliko godina svjedoci smo kako se urbanistički planovi mijenjaju na štetu zaštite zelenih – prirodnih površina, a na korist proširivanja građevinskih zona.⁸ Kao rezultat utjecaja interesa "građevinskoga lobbyja", pojavljuju se smiješne stambene strukture u zelenom pojasu gradova, nazvane "urbane vile", koje svjedoče o manjku javnoga standarda, o preizgrađenosti područja, gubitku kvalitete življenja i devastaciji javnoga prostora. Snaga ove interesne grupacije neupitna je, o čemu svjedoči razvoj npr. Zagreba u zadnjih desetak godina, ali i drugih gradova u Hrvatskoj. Mnogo se puta pretpostavlja – vjerojatno s pravom! – da je ova interesna grupacija "snažna" i zbog sličnih interesnih sklonosti gradske uprave.

- *Prometni interesni "lobby"*. Ovaj "lobby" približno je slično interesno strukturiran kao i građevinski – proširivanje prometnica gotovo je samorazumljivo, kao i poslovna i stambena izgradnja, izgradnja novih mostova, složenih križanja i sl., događa se nauštrb slobodnih površina, pa i onih zelenih, prirodnih. Nasuprot tome, izostaju gotovo sva ulaganja u proširivanje tramvajske i autobusne mreže, uz poboljšavanje kvalitete transporta. I ova je interesna skupina snažna, parazitira na privatnim (prometnim) interesima i sličnosti aspiracija gradske uprave, koja pokazuje gotovo potpuno nerazumijevanje za opće, javne interese građana, čije bi se potrebe prije svega trebale alimentirati projektima osnaživanja javnoga prometa. Za ovu interesnu skupinu, kao i za prethodnu, grad bi se – najvjerojatnije – trebao sastojati gotovo isključivo od velikih nebodera (možda čak i najvećih u Europi? Hoćemo li po tome možda postati "prvi"?), staklenih fasada, s malom varijacijom u boji stakla i velikih, dapače, možda i najvećih prometnica u ovom dijelu "svijeta". Tako bi i Zagreb, misle takve interesne skupine, primjerice, sve više sličio na "pravi velegrad"!

- *Interesna skupina zainteresirana za očuvanje i širenje gradskoga zelenila – stručnjaci i zainteresirana javnost*. Nažalost, ova je skupina slaba, sastavljena od stručnjaka određenih profila, zainteresirane i odgovorne javnosti, potisnuta je u drugi plan i sve se više pretvara u segmente nevladina sektora, odnosno u (nemoćni) civilni sektor društva. Ne samo da je ova interesna skupina potisnuta u drugi plan nego se njezino djelovanje i onemogućuje, prešućuje i ismijava od ridikuliziranih političara i korporativnih agenata.⁹ Može se pretpostaviti da će se – u bližoj budućnosti – interesi ove skupine više poštovati, no

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

za sada se ne naziru takvi indikatori. Za ovu skupinu mogli bismo konstatirati da s pravom inzistira na tome da zelenilo u gradu opada i u količini i u svojoj kvaliteti, održavanju i disperziranosti te na potrebi drastične promjene.

• *Opća i specijalizirana, teritorijalizirana javnost.* Ova interesna skupina okuplja se na osnovi podržavanja ideje grada kao javnog i ugodnog prostora. Jedna od bitnih sastavnica tako zamišljenoga urbanog okvira svakako je i "urbana priroda", zelenilo, njegova količina, kvaliteta i rasprostranjenost. U zadnjih nekoliko godina ovaj segment "interesne grupacije" sve se češće pojavljuje ili kao opća savjest u urbanim okvirima (npr. NVO organizacije, "Zelena akcija", "Pravo na grad" u Zagrebu), koja inzistira na potrebi poštovanja grada kao javnoga prostora. Takva se interesna skupina pojavljuje i kao specijalizirana, teritorijalizirana i aktivna javnost koja se zauzima za konkretan teritorij braneći ga od nasrtaja nerazumnih odluka i segmenata donosilaca odluka s antidemokratskim pritiskom tobože legitimnoga zaleđa (Finistauri, 1995., 1996.; Koutarakis i sur., 1996.).¹⁰

Valja istaknuti da se, osim procjene vrijednosti prirodno-ga u urbanom kontekstu, ovakva analiza može primijeniti i na druga, neurbana, područja, gdje se identificira i valorizira veći broj elemenata.¹¹ U dosadašnjem smo izlaganju konstatirali da je priroda u urbanom kontekstu ne samo loše i nedovoljno valorizirana nego je i ugrožena. U nastavku ćemo, zaključno, upozoriti na najvažnije sociološke posljedice takve situacije.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: SOCILOŠKE POSLJEDICE UGROŽAVANJA PRIRODE KAO VRIJEDNOSTI JAVNOGA DOBRA U URBANOM KONTEKSTU

Sociološke posljedice (a vjerojatno i mnoge druge) nekog od oblika ugrožavanja prirode kao javnoga dobra u urbanom kontekstu nije lako izraziti u svim njegovim dimenzijama iz niza razloga. Osnovni razlozi jesu:

- manjak prethodnih egzaktnijih podataka o stupnju ugroženosti raznih dimenzija života na nekom području zbog nedostatnosti prirodnoga (kvantifikacija vrijednosti resursa, djelatnosti, krajolika, pogleda, potencijala i sl.) koji bi mogli poslužiti za procjenu vrijednosti
- nemogućnost kvantifikacije (nepostojanje) vrijednosti postojećih resursa u određenom urbanom krajoliku izraženih u monetarnim terminima
- manjak egzaktnih podataka o dimenzijama insuficijentnosti.

S obzirom na navedene poteškoće, procjena "socioloških posljedica" mora biti izvedena kao kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih elemenata. U tom smislu gdje je god moguće

treba dobiti precizne podatke o vrijednostima ugroženih prirodnih urbanih resursa s obzirom na njihovu vrijednost – prije svega ekonomsku, ali i socijalnu.

Na koncu nabrojiti ćemo najvažnije aspekte ugrožavanja prirode kao resursa održivog razvitka u urbanom kontekstu:

1. Negacija prirodnih resursa izgradnjom ili nekim oblikom iskorištavanja
2. Ugrožavanje tekućim oblicima iskorištavanja
3. Ugrožavanje budućim (predloženim) oblicima iskorištavanja (osjetljivost uloge SUO)
4. Privatizacija prostora i sadržaja grada
5. Prekid postojećih i uvođenje novih neprovjerenih tipova djelatnosti
6. Stigmatizacija grada u cjelini ili dijelova njegova teritorija
7. Netransparentan i nedemokratski proces odlučivanja.

Postavlja se i logično pitanje – kako održati neupitnost prirodnih resursa kao osnovice održiva razvitka? Moguća receptura svakako bi trebala sadržavati i sljedeće:

1. Inzistiranje na činjenici posjedovanja specifičnih resursnih već postojećih vrijednosti – primjerice, odlična postojeća prirodna osnovica u gradu

2. Stvaranje razvojnih planova proširivanja urbane prirode uz pojačana ulaganja za održavanje postojećih prirodnih resursa koji će respektirati upravo te vrijednosti i tretirati upravo njih kao razvojne potencijale

3. Provoditi proces *social assessmenta* za procjenu razvojnih opcija (kao dio SUO ili kao prethodnu studiju)

4. Rezultate analize upotrijebiti kao temelj plana razvoja – očuvanja urbanih prirodnih i ljudskom rukom stvorenih resursa.

U dužoj vremenskoj perspektivi, uz promjenu gradske politike prema prirodnoj osnovici urbanoga života, napose prema gradskom zelenilu, može se očekivati i poboljšanje situacije u smislu poštovanja grada kao javnoga prostora s nagašenim elementima prirodnosti, normalnosti.

BILJEŠKE

---

¹ Tekst se zasniva na saopćenju koje je održano na 6. međunarodnom interdisciplinarnom savjetovanju "Njega gradskog prostora" na temu "Zaštita prirode u urbanim sredinama" u organizaciji Društva za kulturu pejzaža, Brijuni, Hrvatska, 23. – 25. listopada 2008.

² Ukrasno zelenilo – najčešće cvjetnjaci, na asfaltiranim površinama s nasutim slojem zemlje ...

³ Primjerice, Park Maksimir u Zagrebu jednim je dijelom "barokni perivoj", drugim dijelom relativno uređen park, a najvećim dijelom prilično "neuređena" prirodna i "divlja" šuma. Što je gradskom ambijentu najprilagođenije – perivoj, djelomično uređeni park ili "divlja šuma"? U čemu bi najviše uživali stanovnici grada? Mogli bismo reći

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

– prema prilikama, navikama, dobi, preferencijama ... Stoga ovaj primjer pokazuje potrebu postojanja raznolikosti urbanoga zelenila i površina. U ovisnosti o odabiru pojedine vrijednosti i profila svakoga stanovnika grada može se zamisliti i razviti niz aktivnosti koje će stanovnicima grada pomoći da uživaju u prirodi u urbanom kontekstu (npr. biciklizam, rolanje, jogging ili uživanje u pogledu, percepcija urednosti, stilske ujednačenosti, podržanog osjećaja sklada i zamišljaja prošlosti, šetnje, druženja, susreti ... i sl.).

⁴ Današnji izgled "Parka mladenaca" u Novom Zagrebu primjer je sponatnog i postupnog nastanka "divlje šume" u uređenim i strogo planiranim zelenim površinama Novoga Zagreba ...

⁵ Nasuprot pretjerano estetiziranim varijacijama "elemenata zelenila", parkirano zelenilo, pojedinačna stabla ograničenih mogućnosti rasta u urbanom kontekstu, pojačavaju dojam umjetne prezentnosti zelenoga, djelomično prirodnoga u gradu. Po našem se sudu treba zalagati za unos što veće koncentracije prirodnoga zelenila, nespuntanog, parkovnog, pa i "divljeg".

⁶ Vidi posebno u Barbier, E. B. i sur., 1997.; Koščak, V. i sur., 1999.a; Krajolik ... 1999.; Sterner, 1994.; Čaldarović, 2001.a; Čaldarović, 2006.

⁷ Primjerice, potencijalni planovi za popunjavanje "neiskorištenih (nedovoljno iskorištenih)" zelenih (pretjeranih?) površina u današnjim naseljima Novoga Zagreba!

⁸ Zanimljiv je primjer da su odgovarajuće službe u Zagrebu nedavno vrlo jednostavno zaključile da se područje Parka prirode Medvednica "može smanjiti" jer je već ionako zauzeto stambenom izgradnjom na određenim područjima! Sličan neodgovoran primjer ponašanja gradske administracije može se naći i u izuzimanju dviju zgrada na Preradovićevom trgu "iz zaštite" od strane relevantne gradske službe, odnosno benevolentan stav prema promjeni strukture osjetljivoga gradskog bloka, što dokumentira nastavak privatizacije javnoga prostora u Zagrebu i omogućuje – zbog predviđene garaže od gotovo 800 mjesta u sredini pješačke zone! – ponovni prodor automobila u središte grada!

⁹ Primjer Preradovićevega trga u Zagrebu i planova njegove rekonstrukcije ("HOTO grupa") dobro ilustrira negaciju demokracije i bahata ponašanja gradske uprave na čelu sa sadašnjim gradonačelnikom. Prikupljenih 54.000 potpisa građana grada protiv projekta, mnogobrojni stručno argumentirani stavovi, javna djelovanja, napisi i sl. nisu bili dovoljni da – za sada – zaustave ovu nerazumnu akciju koja će dovesti do pojave dualnog grada i privatizacije javnoga gradskog prostora. To samo za sebe najbolje pokazuje stvarne interese političkih stranaka te stupanj dostignute demokratičnosti u odlučivanju o urbanom prostoru i razvoju grada. Vidi o tome i naše radove "Revitalizacija u sociološkoj perspektivi" (1989.). *Pogledi*, 19 (2): 593-607 i "Javni i privatni interes u urbanoj obnovi", *Oris*, IX (43) 2007.: 74-79.

¹⁰ Dobar primjer u Zagrebu jest pobuna stanovnika naselja Travno ("Mamutica" i njezino zaleđe) protiv izgradnje crkve na zelenoj površini u okviru naselja. Protest nije bio usmjeren protiv izgradnje crkve "kao takve", nego protiv remećenja koncepta postojeće i "neizgrađene" zelene površine. Sličan je primjer i pobuna stanovnika Hor-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

vaćanske ulice protiv izgradnje benzinske crpke. Treba li nekoga iznenaditi činjenica da u oba navedena primjera zainteresirani stanovnici nisu uspjeli postići – osim senzibiliziranja javnosti i organiziranja stanovništva – gotovo nikakav rezultat?

¹¹ Tako smo u više navrata vrednovali ukupnu vrijednost delte Neretve. Vidi u Čaldarović, O., 1997.b, 2001.a, 2001.b.

LITERATURA

Barbier, E. B., Ackerman, M., Knowler, D. (1997.), *Economic Valuation of Wetlands. A Guide for Policy Makers and Planners*. Gland: Ramsar Convention Bureau.

Bralić, I. (1999.), Krajobrazno diferenciranje i vrednovanje s obzirom na prirodna obilježja. U: *Krajolik – sadržajna i metoda podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (str. 101-109), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agromomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Čaldarović, O. (1997.a), Social and Ecological Consequences of Nautical Marinas in Tourist Development: The Case of the Croatian Part of Adriatic Sea. *Sociologia urbana e rurale*, (xix) 52-53: 147-163.

Čaldarović, O. (1997.b), *Socio-Economic Analysis of the Lower Neretva Area*, Analysis prepared for the Med-Wet /Mediterranean Wetlands/ report on Croatia; Zagreb, Ministry of Culture, Direction for the Protection of Cultural and Natural Heritage (na engleskom).

Čaldarović, O., Panariti, N., Laci, S., Berchiche, T., Khattabi, A., Ben Fradj, M., Gharbi, S. u suradnji s Benessaiah, N. (ur.) (1998.a), *Mediterranean Wetlands: Socioeconomic Aspects*. European Commission: Ramsar Convention Bureau, Brussels, Belgium.

Čaldarović, O. (1998.b), *Social and Economic Analysis in Relation to Water Pollution*. Vienna: Danube Pollution Reduction Programme, UNDP/GEF.

Čaldarović, O. (2001.a), *Socio-economic Analysis of the Neretva Delta Area*, Regional Environmental Center Budapest/Zagreb.

Čaldarović, O. (2001.b), *The Research on the Awareness on the Need to Protect the Natural Habitat Between Different Interest Groups in the Neretva Delta Area*, Regional Environmental Center Budapest/Zagreb.

Čaldarović, O. (2004.a), *Costal Zone Management Plan (CZMP)-Sociological Aspects* (sa I. Zorić), Croatian Ministry of agriculture and forestry, Directorate for Fishing, Zagreb.

Čaldarović, O. (2004.b), *Sociological Study (Impact Social Assessment) for the project 'Družba Adrija'* (sa Mikulić, Rendeli, N., Tretinjak, M., Zorić, I.), Janaf – Jadranski naftovod, Zagreb.

Čaldarović, O. (2005.), Social Assessment – A Tool for Social Analysis of Potentially Risky Initiatives (Društvena procjena – sredstvo za socijalnu analizu potencijalno rizičnih inicijativa). *Work and Safety (Rad i sigurnost)*, 9, 1: 1-29, (na hrvatskom i engleskom jeziku).

Čaldarović, O. (2006.), Konceptualizacija prirode kao vrijednosti javnog dobra i aspekti njene valorizacije. *Revija za sociologiju*, 37 (12): 47-63.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

Faouzi, M., Chaouachi, N. (ur.) (1996.), *Raising Awareness for Mediterranean Wetlands. Testing in Korba Lagoon, Tunisia*. Rome: WWF.

Finistauri, N. (ur.) (1995.), *Application of Information and Public Awareness to Test Sites. Methodological Guide*. MedWet, WWF-Italia.

Finistauri, N. (ur.) (1996.), *Raising Awareness for Mediterranean Wetlands – Testing in Daccia Botrona, Italy*.

Jurković, S. (1999.), Perceptivne vrijednosti krajobraza Hrvatske – Studija za vizualno determiniranje krajobraza. U: *Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (str. 121-165), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Khattabi, A. (1997.), *Etude socio-economique: activites humaines et leurs impacts sur la Merha Zerga (Maroc)* (paper).

Košćak, V., Aničić, B., Bužan, M. (1999.a), Europski pristupi i iskustva u zaštiti, upravljanju i planiranju krajobraza. U: *Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (str. 24-34), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Košćak, V., Aničić, B., Bužan, M. (1999.b), Opći okviri zaštite krajobraza za krajobraznu osnovu Hrvatske – poljodjelski krajobrazi. U: *Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (str. 34-74), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Koutrakis, E. T., Blionis, G. I. (ur.) (1996.), *Raising Awareness for Mediterranean Wetlands – Testing in Lakes Koronia and Volvi in Greece*. Greek Ministry of Environment, Greek Biotope/Wetland Centre (EKBY).

...*Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (1999.), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Micomibi, A., De Meulemeester, J. L. (1994.), *Analyse socio-economique de la gestion des ecosystemes dans le pays en voie de developpement: le cas des forets tropicales*. Brussels: CEPED (Centre d'Etude pour la Planification et le Development), Institut de Sociologie (paper).

....*National Policy for the Conservation and Management of Wetland Resources* (1995.), The Republic of Uganda: Ministry of Natural Resources.

Sošić, L. (1999.), Krajobrazna osnova i prostorne vrijednosti jadranske obale. U: *Krajolik – sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske* (str. 90-100), Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje i Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za ukrasno bilje i krajobraznu arhitekturu, Zagreb.

Sterner, Th. (1994.), *Environmental Economics*. Gothenburg University: Unit for Environmental Economics.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

Major Social Characteristics of Nature as a Public Good in Urban Context

Ognjen ČALDAROVIĆ
Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb

Jana ŠARINIĆ
Gornjogradska High School, Zagreb

A key element for our discussion is an attempt to calculate "the value" of nature "as such" in the urban context. In other words, what kind of values could be "added" to nature as a public good in the urban context in the sense of jeopardizing its "value"? In calculating the value of the natural environment in an urban context, the usual elements of constructed environment as well as some new elements are used as the new potentially interesting elements of transformation of nature in an urban context. It is true that the calculation of the values of natural elements in the cities represents a very difficult problem. We must admit that it is possible to conceptualize the immeasurable value of nature "as such" as well as its parts in the urban context as a sum of already usable values (*use-value*), as a sum of unusable values (*non-use value*), and as a sum of direct (visible, recognizable, direct) values that – regardless of whether their exploitation exists or not – represent a potential for direct usage. Also, this kind of calculation must take into account the values of indirect (unnoticeable) values. One interesting aspect for our discussion is the idea of "exploitation" of the use value element of nature as a public good in the urban context. The context is usually marked with processes of privatization, corporate investments and interventions, the emergence of gated communities, excessive transformation of the natural to the limits of unrecognizability of the natural – which seems to be a total loss of the intrinsic value of nature in the urban context – a natural presence that has an important aesthetic, perceptive and usage value for the inhabitants of urban settings. In this paper, we try to evaluate the presented elements of the natural environment in an urban context, especially with regard to the city with its public aspects, and public spaces that constitute the very essence of urban life.

Keywords: urban society, nature, green areas in cities

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 4-5 (108-109),
STR. 733-747

ČALDAROVIĆ, O.,
ŠARINIĆ, J.:
SOCIJALNA VAŽNOST...

Soziale Relevanz der Natur im urbanen Kontext

Ognjen ČALDAROVIĆ
Philosophische Fakultät, Zagreb

Jana ŠARINIĆ
Oberstadt-Gymnasium, Zagreb

In der vorliegenden Arbeit geht es in erster Linie um den Versuch, die Wichtigkeit der Natur „als solcher“ (oder ihrer Elemente) im urbanen Kontext zu ermitteln. Welche „ergänzenden“ Werte können die Natur im Sinne eines öffentlichen Guts gefährden? Im Allgemeinen denkt man dabei an Gebäude oder Bauvorhaben, die als Elemente urbaner Infrastruktur in der „Natur“ nicht recht zur Geltung kämen oder deren Sinn und Zweck gar völlig verfehlt wären. Der unermessliche Wert der Natur „als solcher“ wie auch ihrer Bestandteile, ihr Wert als öffentliches Gut im urbanen Kontext kann als Summe ihres Nutzungswerts (use-value) sowie als Summe von Nichtnutzungswerten (non-use value) konzeptualisiert werden; des Weiteren als Summe direkter (sichtbarer, unmittelbarer) Werte, die – egal ob sie bereits „exploitiert“ wurden oder nicht – ein direkt nutzbares Potenzial darstellen, und schließlich aber auch als Summe indirekter (nicht sichtbarer, mittelbarer) Werte. Ein interessanter Aspekt unserer Diskussion ist gerade die Idee der „Verwertbarkeit“ der Natur als eines öffentlichen Guts im urbanen Kontext. Dieser Kontext ist geprägt von Privatisierungsprozessen, Abgrenzungen, übertriebener Ausgestaltung und Organisation, insbesondere aber von übermäßiger Bebauung (Geschäfts- und Wohngebäude, Verkehrsanlagen), die das Element Natur in der Stadt verdrängen. Doch verkörpert gerade die Präsenz der Natur eine wesentliche ästhetische Dimension, die von den Sinnen wahrgenommen wird und für die Stadtbewohner von großem Nutzen ist. Die vorliegende Arbeit präsentiert die wichtigsten Elemente in der Bewertung von Naturelementen im urbanen Kontext, zumal im Hinblick auf ihren Öffentlichkeitscharakter, auf das Erscheinungsbild öffentlicher Plätze und auf die Stadt insgesamt im Sinne des Schauplatzes des öffentlichen Lebens.

Schlüsselbegriffe: Urbane Gesellschaft, Natur, Grünanlagen in der Stadt